

Kul Hakkına Riayet

24.07.2026 (10 Safer 1448)

قال الله تعالى: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ وَاحْشَوْا يَوْمًا لَا يَجْزِي وَالِدٌ عَنْ وَلَدِهِ وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَازٍ عَنْ وَالِدِهِ شَيْئًا﴾ [سورة لقمان: ٣٣] يقول الله عز وجل: ﴿يَا عِبَادِي إِنِّي حَرَمْتُ الظُّلْمَ عَلَى نَفْسِي وَجَعَلْتُهُ بَيْنَكُمْ مُحَرَّمًا فَلَا تَظَالُمُوا﴾ (مسلم)

Muhterem Müminler,

Hutbemiz “Kul hakkına riayetin ehemmiyeti” hususundadır.

Hayatta olduğumuz müddetçe kullar olarak Allah’a ve O’nun yarattıklarına karşı birtakım sorumluluklarımız mevcuttur. Bu sorumluluklarımız yerine getirilmediği takdirde üzerimizde edası vacip bir hak olarak kalır ve ahirette bu haklardan hesaba çekiliriz.

Allah’a taalluk eden haklar, rahmeti bol olan Mevla’mızın dilemesine bağlı olarak affedilebilir, fakat kullara taalluk eden haklar ancak ödemek, helalleşmek veya hak sahibinin affetmesi ile bağışlanır. Bunun içindir ki kul hakkı daha mühimdir.

Kul hakkına tecavüz zulümdür. Zulüm ise haramdır. İmam Müslim’in rivayet ettiği bir Hadis-i Kudsi’de; “**Ey kullarım! Ben zulmü kendime haram kıldım ve onu sizin aranızda da haram kıldım. Öyleyse birbirinize zulmetmeyin.**”¹ buyrulmuştur.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) birçok Hadis-i Şeriflerinde kul hakkından müminleri sakındırmıştır. Bir Hadis-i Şerif’de şöyle buyrulmuştur: “**Kim haksız yere bir karış toprak gasp ederse, o toprak (mahşerde) yedi kat arz olarak onun boynuna asılır.**”²

Değerli din kardeşlerim, Kul hakkına giren bazı hususları şöyle sıralayabiliriz: Alınıp ödenmeyen veya geciktirilen borçlar, gasp yoluyla başkasının hakkını zimmete geçirmek, yalan yere şahitlik yaparak başkasını mağdur etmek, miras hukukunda dini hassasiyetleri göz ardı etmek, hakaret etmek, alay etmek, gıybet etmek, hoşlanmayacağı lakap takmak, darp etmek, iftira etmek gibi hususlar kul hakkına girdiği gibi komşuluktan ve din kardeşliğinden doğan sorumlulukları yerine getirmemek bile kul hakkına tecavüz etmektir.

İmam-ı Rabbani Hazretleri şöyle buyurur:

“Haramlardan sakınmak iki kısımdır. Birinci kısım, Allah’ın haklarına, ikinci kısım da kulların haklarına taalluk eder. İkinci kısma riayet etmek birinci kısma riayet etmekten daha önemlidir. Zira Cenab-ı Hak (c.c.) mutlak olarak zengin ve merhametlilerin en merhametlisidir. İnsanlar ise (tabiatları icabı) fakir, muhtaç, cimri ve pintidir.”

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) buyurdu ki:

“**Kimin için din kardeşinin ırzından veya başka bir şeyden (meydana gelen ve ödenmesi gereken) hak varsa altın ve gümüş paranın olmadığı kıyamet gününden önce helalleşsin. (Zira o günde) eğer zulmeden kişinin sâlih ameli varsa yaptığı zulüm kadar o amelinden alın(ıp hak sahibine veril)ir. Şayet zulmeden kişinin iyi ameli yoksa mazlumun günahlarından alınıp zalime yüklenir.**”³

Muhterem din kardeşlerim, Hutbemin başında okuduğum ayet-i kerimede Cenâb-ı Hak mahşer gününün dehşetini şöyle beyan buyurur: “**Ey insanlar! Rabbinizin azabından sakının. Babanın çocuğuna fayda veremeyeceği, çocuğun da babasına fayda veremeyeceği bir günden korkun! Şüphesiz ki Allah’ın va’di gerçektir. Dünya hayatı sizi aldatmasın. O çok aldatıcı (şeytan ve dostları) da sizi Allah’ın affı ile sakın aldatmasın!**”⁴

Hz. Aişe (r.anha) validemizden rivayet edilen bir Hadis-i Şerif’de Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “**Allah azze ve celle katında üç türlü kayıt defteri vardır. Birisi, Allah’ın (c.c.) mühimsemediği, diğeri kendisinden hiçbir şeyi bırakmayacağı, bir başkası da affetmeyeceği kayıtlardır. Allah’ın affetmeyeceği kayıt Allah’a şirk koşturur. Zira Hz. Allah; “Kim Allah’a ortak koşarsa hiç şüphesiz Allah ona cennetini haram kılar” buyurmuştur. Cenab-ı Hakk’ın önemsemediği sicil, kulun Allah ile kendi arasında olan tutmadığı oruç, kılmadığı namaz gibi hususlarda nefsine zulmetmesidir. Şüphesiz Allah (c.c.) dilerse bunu affeder. Kendisinden hiçbir şeyi terk etmeyeceği kayıt ise kulların birbirlerine zulmetmesidir. Bunda kısas kaçınılmazdır.**”⁵

Fani dünya hayatının geçici ve aldatıcı zevkleri uğruna bu kadar vebal yüklenmeye değer mi?

Die Wahrung der Rechte anderer

24.07.2026 | 10. Safar 1448

Verehrte Muslime!

¹ Müslim, Birr, 55 (2577)

² Buhari, Mezâlim, 2453

³ Buhari, Mezâlim, 2449

⁴ Lokman Suresi, 33

⁵ Ahmed b. Hanbel 6/240 (26031)

In unserer heutigen Hutbe geht es um **die Bedeutung der Wahrung der Rechte anderer**.

Solange wir leben, tragen wir, als Diener Allahs Verantwortung gegenüber Ihm und Seiner Schöpfung. Kommen wir dieser Verantwortung nicht nach, bleiben die damit verbundenen Verpflichtungen bestehen, und wir werden im Jenseits dafür zur Rechenschaft gezogen.

Allah Ta'ālā kann die Ihm zustehenden Rechte vergeben, wenn Er will, denn Seine Barmherzigkeit ist groß. Die Rechte anderer Menschen können jedoch nur durch Wiedergutmachung, Versöhnung oder durch die Vergebung der geschädigten Person selbst beglichen werden. Aus diesem Grund haben die Rechte anderer eine noch größere Bedeutung.

Die Verletzung der Rechte anderer stellt „Zulm“, also Unrecht, dar, und Unrecht ist verboten. In einem Hadith Qudsi, einem außerkoranischen Wort Allahs, das von Imam Muslim überliefert wurde, heißt es: **„O Meine Diener! Wahrlich, Ich habe Mir selbst das Unrecht untersagt und es auch unter euch für verboten erklärt. Also begeht kein Unrecht untereinander.“**

(Sahih Muslim, Birr, 55 (2577))

Unser Prophet (s.a.w.) hat die Muslime in vielen seiner edlen Hadithe davor gewarnt, die Rechte anderer zu verletzen. In einem Hadith Scharif heißt es hierzu: **„Wer auch nur eine Handspanne Land zu Unrecht an sich reißt, dem wird dieses Landstück (am Jüngsten Tag) als sieben Erden um den Hals gehängt werden.“**

(Sahih al-Buchārī, Mazālim, 2453)

Liebe Muslime!

Folgende Aspekte stellen eine Verletzung der Rechte anderer dar:

nicht bezahlte oder überfällige Schulden, die Unterschlagung fremder Rechte durch Raub, die Schädigung eines anderen durch Falschaussagen, die Missachtung religiöser Belange im Erbrecht, Beleidigung, Spott, üble Nachrede, die Vergabe unerwünschter Spitznamen sowie Körperverletzung und Verleumdung. Auch die Nichterfüllung der sich aus nachbarschaftlichen Beziehungen und dem Band der religiösen Brüderlichkeit ergebenden Verpflichtungen ist ein Verstoß gegen die Rechte anderer.

Imam Rabbānī sagte dazu Folgendes:

„Das Unterlassen verbotener Handlungen lässt sich in zwei Kategorien unterteilen. Die erste betrifft

die Rechte Allahs, die zweite die Rechte Seiner Diener. Die Beachtung der zweiten Kategorie ist von noch größerer Bedeutung als die der ersten. Denn Allah Ta'ālā ist erhaben über alle Dinge und der Barmherzigste der Barmherzigen, während die Menschen (von Natur aus) arm, bedürftig und geizig sind.“

Unser Prophet (s.a.w.) sagte: **„Wer seinem Bruder Unrecht in Bezug auf seine Ehre oder in einer Sache zugefügt hat, soll sich heute mit ihm aussöhnen, bevor (der Tag der Auferstehung kommt, an dem) es keine Dinare und Dirhams mehr gibt. Wenn (der Unterdrücker) rechtschaffene Taten hat, werden ihm diese im Maße seines Unrechts weggenommen. Und wenn er keine Wohltaten hat, werden die schlechten Taten des Rechtsinhabers genommen und ihm aufgebürdet.“** (Sahih al-Buchārī, Mazālim, 2449)

Liebe Muslime! In dem edlen Ayat, den ich zu Beginn meiner Hutbe rezitiert habe, beschreibt Allah Ta'ālā den Schrecken des Jüngsten Gerichts wie folgt: **„O ihr Menschen, fürchtet euren Herrn und habt Angst vor einem Tag, an dem weder ein Vater etwas für sein Kind begleichen kann, noch ein Kind für seinen Vater etwas wird begleichen können. Wahrlich, Allahs Versprechen ist wahr. So soll euch das diesseitige Leben nicht täuschen, und nicht täuschen soll euch hinsichtlich Allahs (Vergebung) der Täuscher (der Satan und seine Gefolgschaft).“** (Luqmān, 31:33)

In einem edlen Hadith, der von unserer Mutter Ā'ischa (r.anhā) überliefert wurde, sagte unser Prophet (s.a.w.): **„Es gibt drei Register bei Allah (Azza wa Dschalla): (Erstens) ein Register, dem Allah Ta'ālā keinen Wert beimisst, (zweitens) ein Register, in dem Allah Ta'ālā nichts auslöst, und (drittens) ein Register, das Allah Ta'ālā nicht vergibt. Was das Register angeht, bei dem Allah Ta'ālā nicht vergibt, so handelt es sich dabei um Schirk, also die Beigesellung Allahs. Allah (Azza wa Dschalla) sagt: ‚Wer Allah (etwas) beigesellt, dem verbietet fürwahr Allah das Paradies.‘ (al-Mā'ida, 5:72) Was das Register anbelangt, dem Allah Ta'ālā keinen Wert beimisst, so ist es das Unrecht, das der Diener gegen sich selbst begangen hat, in den Dingen, die zwischen ihm und seinem Herrn sind, wie ein versäumter Fastentag oder ein versäumtes Gebet. Denn Allah (Azza wa Dschalla) wird dies vergeben und davon absehen, wenn Er will. Was das Register betrifft, bei dem Allah Ta'ālā nichts auslöst, so ist es das Unrecht der Diener untereinander. Die Vergeltung ist unvermeidlich.“** (Ahmad b. Hanbal, 26031)

Lohnt es sich überhaupt, eine solche schwere Last um der flüchtigen und trügerischen Freuden dieses vergänglichen irdischen Lebens willen auf sich zu nehmen?

Hutbede gegen ayet ve hadislerin metinleri:

قال الله تعالى: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ وَاخْشَوْا يَوْمًا لَا يَجْزِي وَالِدٌ عَنْ وَلَدِهِ وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَارٍ عَنْ وَالِدِهِ شَيْئًا إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِاللَّهِ الْغُرُورُ﴾ [لقمان، ٣٣]

“Ey insanlar! Rabbinizin azabından sakının. Babanın çocuğuna fayda veremeyeceği, çocuğun da babasına fayda veremeyeceği bir günden korkun! Şüphesiz ki Allah’ın va’di gerçektir. Dünya hayatı sizi aldatmasın. O çok aldatıcı (şeytan ve dostları) da sizi Allah’ın affı ile sakın aldatmasın!”

يقول الله- تبارك وتعالى -في الحديث القدسي: ﴿يَا عِبَادِي إِنِّي حَرَمْتُ الظَّلَمَ عَلَى نَفْسِي وَجَعَلْتُهُ بَيْنَكُمْ مُحَرَّمًا فَلَا تَظَالَمُوا﴾. رواه مسلم.

عن أبي ذر- رضي الله عنه- . قوله: (فلا تظالموا) قال النووي- رحمه الله -: (أي لا يظلم بعضكم بعضًا) إذ هو محرم. [شرح النووي على صحيح مسلم، ١٦-١٣٢]

“Ey kullarım! Ben zulmü kendime haram kıldım ve onu sizin aranızda da haram kıldım. Öyleyse birbirinize zulmetmeyin.”

قال النبي- صلى الله عليه وسلم: ﴿مَنْ ظَلَمَ قَيْدَ شَبْرٍ مِنَ الْأَرْضِ طَوْقَهُ مِنْ سَبْعِ أَرْضِينَ﴾. رواه البخاري. قوله: ((قيد شبر)): أي قدر شبر، وفي هذا إشارة إلى استواء القليل والكثير في الوعيد.

“Kim haksız yere bir karış toprak gasp ederse, o toprak yedi kat arz olarak onun boynuna asılır.”

فَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ﴿مَنْ كَانَتْ لَهُ مَظْلَمَةٌ لِأَخِيهِ مِنْ عَرْضِهِ أَوْ شَيْءٍ، فَلْيَتَحَلَّلْهُ مِنْهُ الْيَوْمَ، قَبْلَ أَنْ لَا يَكُونَ دِينَارٌ وَلَا دِرْهَمٌ، إِنْ كَانَ لَهُ عَمَلٌ صَالِحٌ أَخَذَ مِنْهُ بِقَدَرِ مَظْلَمَتِهِ، وَإِنْ لَمْ تَكُنْ لَهُ حَسَنَاتٌ أَخَذَ مِنْ سَيِّئَاتِ صَاحِبِهِ فَحُمِلَ عَلَيْهِ﴾. أخرجه البخاري (2449)

كلمه لر: [مَظْلَمَةٌ] مَفْعَلَةٌ وزننده مصدر. ای مایشکو منه المظلوم، وهو مأخوذ منه ظلما: مظلومدن حقسر اولارق

آلینا ن شی.

“Kimin için din kardeşinin ırzından veya başka bir şeyden (meydana gelen ve ödenmesi gereken) hak varsa altın ve gümüş paranın olmadığı kıyamet gününden önce helalleşsin. (Zir o günde) eğer zulmeden kişinin salih ameli varsa yaptığı zulüm kadar o amelinden alın(ıp hak sahibine veril)ir. Şayet zulmeden kişinin iyi ameli yoksa mazlumun günahlarından alınıp zalime yüklenir.”

فَعَنْ عَائِشَةَ- رضي الله عنها- . قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ- صلى الله عليه وسلم -: ﴿الدَّوَّائِينُ [سجل دفتری] عِنْدَ اللَّهِ - عز وجل - ثَلَاثَةٌ: دِيْوَانٌ لَا يَعْْبَأُ اللَّهُ بِهِ شَيْئًا، وَدِيْوَانٌ لَا يَتَرُكُ اللَّهُ مِنْهُ شَيْئًا، وَدِيْوَانٌ لَا يَغْفِرُهُ اللَّهُ، فَأَمَّا الدِّيْوَانُ الَّذِي لَا يَغْفِرُهُ اللَّهُ فَالشِّرْكُ بِاللَّهِ، قَالَ اللَّهُ - عز وجل - ﴿إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ﴾ [ماندة، ٧٢] وَأَمَّا الدِّيْوَانُ الَّذِي لَا يَعْْبَأُ اللَّهُ بِهِ شَيْئًا، فَظَلَمُ الْعَبْدِ نَفْسَهُ فِيمَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ رَبِّهِ، مِنْ صَوْمٍ يَوْمٍ، تَرَكَهُ أَوْ صَلَاةٍ، تَرَكَهَا، فَإِنَّ اللَّهَ - عز وجل - يَغْفِرُ ذَلِكَ، وَيَتَجَاوَزُ إِنْ شَاءَ، وَأَمَّا الدِّيْوَانُ الَّذِي لَا يَتَرُكُ اللَّهُ مِنْهُ شَيْئًا، فَظَلَمُ الْعِبَادِ بَعْضِهِمْ بَعْضًا الْقِصَاصُ لَا مَحَالَةَ﴾ أحمد (240 / 6).

“Allah azze ve celle katında üç türlü kayıt defteri vardır. Birisi, Allah’ın (c.c.) mühimsemediği, diğeri kendisinden hiçbir şeyi bırakmayacağı, bir başkası da affetmeyeceği kayıtlardır. Allah’ın affetmeyeceği kayıt Allah’a şirk koştur. Zira Hz. Allah; “Kim Allah’a ortak koşarsa hiç şüphesiz Allah ona cennetini haram kılar” buyurmuştur. Cenab-ı Hakk’ın önemsemediği sicil, kulun Allah ile kendi arasında olan tutmadığı oruç, kılmadığı namaz gibi hususlarda nefsin zulmetmesidir. Şüphesiz Allah (c.c.) dilerse bunu affeder. Kendisinden hiçbir şeyi terk etmeyeceği kayıt ise kulların birbirlerine zulmetmesidir. Bunda kısas kaçınılmazdır.”

وَالْاجْتِنَابُ عَنِ الْمُحَرَّمَاتِ عَلَى قِسْمَيْنِ: قِسْمٌ يَتَعَلَّقُ بِحُقُوقِ اللَّهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى، وَقِسْمٌ يَتَعَلَّقُ بِحُقُوقِ الْعِبَادِ. وَرِعَايَةُ الْقِسْمِ الثَّانِي أَهَمُّ مِنْ رِعَايَةِ الْقِسْمِ الْأَوَّلِ، فَإِنَّ الْحَقَّ سُبْحَانَهُ غَنِيٌّ عَلَى الْإِطْلَاقِ وَأَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ، وَالْعِبَادُ فُقَرَاءُ مُحْتَاجُونَ وَبُخْلَاءُ وَلِنَاَمَ بِالذَّاتِ. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "مَنْ كَانَتْ لَهُ مَظْلَمَةٌ لِأَخِيهِ مِنْ عَرْضِهِ أَوْ شَيْءٍ فَلْيَتَحَلَّلْهُ مِنْهُ الْيَوْمَ قَبْلَ أَنْ لَا يَكُونَ دِينَارٌ وَلَا دِرْهَمٌ وَإِنْ كَانَ لَهُ عَمَلٌ صَالِحٌ أَخَذَ مِنْهُ بِقَدَرِ مَظْلَمَتِهِ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ حَسَنَاتٌ أَخَذَ مِنْ سَيِّئَاتِ صَاحِبِهِ فَحُمِلَ عَلَيْهِ" [المكتوبات، جلد: ١، مكتوب: ٧٦]

Haramlardan sakınmak iki kısımdır. Birinci kısım, Allah’ın haklarına, ikinci kısım da kulların haklarına taalluk eder. İkinci kısma riayet etmek birinci kısma riayet etmekten

daha önemlidir. Zira Cenab-ı Hak (c.c.) mutlak olarak zengin ve merhametlilerin en merhametlisidir. İnsanlar ise (tabiatları icabı) fakir, muhtaç, cimri ve pintidir.

Hutbede Geçmeyen Metinler

قال الله تعالى: ﴿وَوَضِعَ الْكِتَابَ﴾ كِتَابَ كُلِّ امْرِئٍ فِي يَمِينِهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَفِي شِمَالِهِ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿فَقَرَى الْمُجْرِمِينَ﴾ الْكَافِرِينَ ﴿مُشْفِقِينَ﴾ خَائِفِينَ ﴿مِمَّا فِيهِ وَيَقُولُونَ﴾ عِنْدَ مُعَايِنَتِهِمْ مَا فِيهِ مِنَ السَّيِّئَاتِ ﴿يَا﴾ لِلتَّنْبِيهِ ﴿وَيَلْتَنَّا﴾ هَلَكْنَا وَهُوَ مَصْدَرٌ لَا فِعْلَ لَهُ مِنْ لَفْظِهِ ﴿مَالِ هَذَا الْكِتَابِ لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً﴾ مِنْ ذُنُوبِنَا ﴿إِلَّا أَحْصَاهَا﴾ عَدَّهَا وَأَثْبَتَهَا تَعَجَّبُوا مِنْهُ فِي ذَلِكَ ﴿وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا حَاضِرًا﴾ مُثَبَّتًا فِي كِتَابِهِمْ ﴿وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا﴾ لَا يُعَاقِبُهُ بِغَيْرِ جُرْمٍ وَلَا يَنْقُصُ مِنْ ثَوَابِ مُؤْمِنٍ [الكهف: 49]

قال رسول الله ﷺ: ﴿إِنَّ لِرَبِّكَ عَلَيْكَ حَقًّا، وَلِنَفْسِكَ عَلَيْكَ حَقًّا، وَلِلْأَهْلِكَ عَلَيْكَ حَقًّا، فَأَعْطِ كُلَّ ذِي حَقٍّ حَقَّهُ﴾ [الراوي: وهب بن عبد الله السوائي أبو جحيفة، أخرجه البخاري (1968)]
عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: ﴿أَتَذَرُونَ مَا الْمُفْلِسُ؟﴾ قَالُوا: الْمُفْلِسُ فِينَا مَنْ لَا دِرْهَمَ لَهُ وَلَا مَتَاعَ، فَقَالَ: ﴿إِنَّ الْمُفْلِسَ مِنْ أُمَّتِي يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِصَلَاةٍ، وَصِيَامٍ، وَزَكَاةٍ، وَيَأْتِي قَدْ شَتَمَ هَذَا، وَقَذَفَ هَذَا، وَأَكَلَ مَالَ هَذَا، وَسَفَكَ دَمَ هَذَا، وَضَرَبَ هَذَا، فَيُعْطَى هَذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ، وَهَذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ، فَإِنْ فَنِيَتْ حَسَنَاتُهُ قَبْلَ أَنْ يُقْضَى مَا عَلَيْهِ أُخِذَ مِنْ خَطَايَاهُمْ فَطُرِحَتْ عَلَيْهِ، ثُمَّ طُرِحَ فِي النَّارِ﴾. صحيح مسلم (2581)

قال رسول الله ﷺ: ﴿لَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يُشِيرَ إِلَى أَخِيهِ بِنَظَرَةٍ تُؤْذِيهِ﴾ [احياء، باب حق المسلم والرحم والجوار] أخرجه ابن المبارك في الزهد من رواية حمزة بن عبيد مرسلًا بسند ضعيف،

137 - وَرَوَى أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: «لَتُؤَدَّنَ الْخُفُوقُ إِلَى أَهْلِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ، حَتَّى يُقَادَ لِلشَّاةِ الْجَمَاءِ مِنَ الشَّاةِ الْقُرْنَاءِ نَطْحَتُهَا، فَيَنْبَغِي لِلْعَبْدِ أَنْ يَجْتَهِدَ فِي رِضَا الْخُصُومِ، وَإِذَا كَانَ الذَّنْبُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ تَعَالَى، فَإِنَّ اللَّهَ رَحِيمٌ يَتَجَاوَزُ عَنْهُ إِذَا اسْتَغْفَرَ، وَإِذَا كَانَ الذَّنْبُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْعِبَادِ فَإِنَّهُ مُطَالِبٌ بِهِ لَا مَحَالَةَ، وَلَا يَنْفَعُهُ إِلَّا اسْتِغْفَارُ وَلَا التَّوْبَةُ مَا لَمْ يَرْضَ الْخَصْمُ وَإِنْ لَمْ يَرْضِهِ فِي الدُّنْيَا، أَخَذَ مِنْ حَسَنَاتِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ». [تنبيه الغافلين، باب التوبة]

قال الامام الرباني في المکتوبات: «أَيُّهَا الْوَلَدُ، إِنَّ النَّفْسَ بِخِيَلَةٍ بِالذَّاتِ وَهَارِبَةً مِنْ امْتِنَالِ الْأَحْكَامِ الْإِلَهِيَّةِ جَلَّ سُلْطَانُهُ فَلَا جَرَمَ يَصْنَدُرُ الْكَلَامُ بِالرَّفَقِ وَاللِّينِ وَإِلَّا فَأَلَامُوا لَ الْوَالِدِ وَالْأُمْلَاكُ كُلُّهَا حَقُّ اللَّهِ تَعَالَى، فَأَيْنَ الْمَجَالُ لِلْعَبْدِ فِي الْمُكْتَبِ وَالتَّوَقُّفِ فِيهِ بَلْ يَنْبَغِي أَدَاؤُهَا بِالْمَمْنُونِيَّةِ النَّامَةِ، وَكَذَلِكَ يَنْبَغِي أَنْ لَا يَتَسَاهَلَ فِي آدَاءِ الْعِبَادَاتِ بِاتِّبَاعِ هَوَى النَّفْسِ وَأَنْ يَسْعَى فِي آدَاءِ خُفُوقِ الْعِبَادِ سَعْيًا بَلِيغًا وَأَنْ يَبْذُلَ الْجُهْدَ فِيهِ حَتَّى لَا يَبْقَى لِأَحَدٍ حَقٌّ فِي الدِّمَةِ فَإِنَّ آدَاءَ الْحَقِّ هُنَا يَعْنِي فِي الدُّنْيَا سَهْلٌ بِحَيْثُ يُمَكِّنُ تَحْصِيلُهُ بِالْمَلَايِمَةِ وَالتَّمَلُّقِ، وَأَمَّا فِي الْآخِرَةِ فَأَلَامُرُ مُشْكِلاً غَيْرَ قَابِلٍ لِلْعِلَاجِ.» [المكتوبات، جلد: ۱، مکتوب: ۷۳]

Kul haklarını ödeme hususunda da yoğun gayret göstermek ve zimmetinde kimsenin hakkı kalmayınca kadar çabalamak icap eder. Zira bu dünyada hakkı ödemek kolaydır; çünkü bu, yumuşaklıkla (gönül almak) ve hoş görünmek suretiyle mümkün olabilir. Oysa ahirette iş zordur ve telafisi mümkün değildir.